

ماه رمضان در فرهنگ ایرانیان جایگاه ویژه‌ای دارد و آیین‌های این ماه مبارک علاوه بر این‌که دارای اشتراکاتی بین تمام شهرهای کشورمان است گاهی در برخی مناطق با اجرای آداب و رسوم خاص آن مناطق همراه است.

در گذشته مردم ایران برای استقبال از ماه رمضان آداب و آیین بخصوصی داشتند. آدابی چون نقاره زنی، کلوخ اندازون، خاک گیری، بازسازی و نوسازی مساجد و قالی های آنها، ریزه خوانی و مناجات خوانی که امروزه به دلیل اقتضائات زندگی شهری این آداب و رسوم در برخی مناطق کمرنگ شده با از میان رفته است.

از چند روز مانده به ماه رمضان، بعضی خانواده ها نذر دارند و افطاری می دهند و بیشتر مهمانی ها به شکل افطاری برگزار می شود.

در همین شیراز، خانواده هایی که دختری را شوهر داده باشند در اولین ماه رمضان پس از عروسی، خود را موظف می دانند تا افطاری کاملی به نام **171# روز والون** تهیه کنند و همراه با گلی برای عروس بفرستند.

قدیم در مازندران رسم بود افرادی که فرزند پسر می خواستند، نذر می کردند که در طول ماه مبارک رمضان مردم را برای خوردن سحری بیدار کنند به این صورت که یک ظرف حلبی خالی را به گردن خود می آویختند و با چوب به آن ضربه می زدند تا مردم برای سحری بیدار شوند که البته این رسم ها اکنون از بین رفته است.

در مازندران مرسوم است کسانی که برای نخستین بار به سن تکلیف می رسند و روزه می گیرند تا زمانی که از جانب بزرگ ترها به عنوان روزه سری هدیه ای نگیرند، افطار نمی کنند. معمولا این هدایا شامل چادر نماز و طلاجات برای دختران، پول و انواع نقره جات قدیمی برای پسران است.

در خراسان بویژه در شهر بیرجند نیز مرسوم است کودکان و نوجوانان در ایام ماه رمضان در گروه های مختلف و تحت سرپرستی یک نفر به در منازل می روند و با خواندن شعرهایی، از صاحب خانه تقاضای شیرینی و خوردنی می کنند، شعرهایی که در این مراسم خوانده می شود به نام رمضان مشهور است و معمولاً توسط سرگروه خوانده می شود.

مردم گیلان نیز چند روز قبل از آغاز ماه مبارک رمضان با روزه داری به پیشواز این ماه مبارک می روند که در اصطلاح محلی به آن

آیین‌ها 171؛ پیش‌شاه و گفته می‌شود. بسیاری از خانواده‌های گیلانی در این ماه برای افطار یک نوع شیرینی محلی تهیه می‌کنند که به آن رشته خوشکار می‌گویند.

ترکمن‌ها نیز در ایام ماه مبارک رمضان آداب و رسوم مخصوص خود را برگزار می‌کنند. آداب و رسومی چون نماز تراویح، روز خانه‌تکانی، روز شیرینی‌پزان و مراسم ویژه نماز عید سعید فطر که خود آیین مفصلی دارد. یکی از جالب‌ترین رسوم ترکمن‌ها، تهیه جهیزیه دختران در شب‌های ماه مبارک است.

در این شب‌ها دختران جوان و دم‌بخت ترکمنی تا سحر بیدار می‌مانند و به دخت و دوز جهیزیه مشغول می‌شوند.

هر دختر باید 40 عدد پیراهن بلند ترکمنی و 40 عدد 171؛ نقش بالا و یا شلوار هفت تکه ترکمنی به عنوان جهیزیه به خانه شوهر ببرد و همه اینها را باید با دست‌های خود دوخته باشد.

همچنین در شب‌های قدر برای دخترانی که تازه نامزد شده‌اند یا نوعروسانی که پیش از ماه مبارک رمضان به خانه بخت رفته‌اند، شیرینی مخصوصی فرستاده می‌شود.

در منطقه آذربایجان نیز به ماه روزه داری 171؛ اوروشلوخ و گفته می‌شود کلمه 171؛ اوروج و یا 171؛ اوروش و به زبان ترکی عبارتی است که به مفهوم روزه و روزه داری استفاده می‌شود.

رسم کیسه دوزی بیست و هفتم ماه رمضان از مراسم قدیمی این دیار است که هنوز در برخی مناطق استان آذربایجان زنده است. معروف است که روز بیست و هفتم ماه رمضان شب قصاص ابن ملجم است، در این روز زنان برخی مناطق کیسه‌ای می‌دوزند که به کیسه لعن ابن ملجم یا کیسه مراد معروف است، در شب بیست و هفتم ماه رمضان با هر سوزنی که به این کیسه می‌زنند، یک بار به ابن ملجم لعنت می‌فرستند.

سفره‌های افطاری در آذربایجان به تنوع غذایی معروفند. در این میان فرنی، شیر برنج، انواع دلمه، کنتل، کوکو، سالاد، ختایی، اهری، حلوا، پنیر، سبزی، خرماهای تزئین شده با گردو و پودر گردو، انواع مربا و حلیم‌ها پای ثابت سفره‌هاست.

زنان آذربایجانی لذیذترین و خوشمزه‌ترین کلوچه‌ها، نان‌ها، کیک‌ها و شیرینی‌ها را برای مهمانان روزه‌دار خود تدارک می‌بینند.

جامعه مسلمان شیعه و سنی استان سیستان و بلوچستان نیز همانند مردمان دیگر مناطق کشور آداب و رسوم ویژه‌ای در ماه مبارک رمضان دارند.

مردم این استان پهناور کشور، چند روز مانده به آغاز ماه رمضان با برپایی آیین‌های خاصی به پیشواز ماه مبارک می‌روند. تعمیر و غبارروبی مساجد، اهدای فرش به مکان‌های مذهبی، کمک به نیازمندان و دادن خیرات از جمله برنامه‌های پیش از آغاز ماه مبارک رمضان در سیستان و بلوچستان است.

در روستاهای این منطقه همچنان بر اساس سنت دیرینه هنگام سحر، صدای سحرخوانی ریش سفیدان به گوش می‌رسد که با خواندن دعاهای ویژه اقدام به بیدار کردن مردم می‌کنند.

این افراد اشعار مذهبی و سروده‌های شاعران کشور از جمله خواجه عبدالله انصاری و باباطاهر عریان را با صدای بلند روی پشت بام خانه می‌خوانند.

آیین رمضان خوانی نیز از هشتم تا چهاردهم ماه رمضان در سیستان و بلوچستان مرسوم است. در این آیین که شب هنگام اجرا می‌شود، جمع زیادی از نوجوانان و جوانان هر محله در مقابل منازل سایر مردم اجتماع کرده و اشعار محلی را با صدای رسا قرائت می‌کنند.

شرکت‌کنندگان در این آیین پس از اجرای برنامه رمضان خوانی منتظر دریافت پاداش از سوی صاحبخانه می‌مانند.

در کردستان نیز فرارسیدن ماه رمضان با ندای مرحبا مرحبا با آهنگ و وزن خاصی در محله‌ها به گوش می‌رسد و مردم خبردار می‌شوند که فردا اولین روز ماه مبارک رمضان است.

پیش از اذان مغرب، مساجد و تکایای استان کردستان پر از صدای دعاهای مذهبی و اشعاری می‌شود که نمازگزاران در مدح رسول

گرامی اسلام می خوانند و به همین دلیل است که برگزاری مولودی خوانی در ایام ماه مبارک رمضان در مساجد، تکایا و حتی منازل شخصی از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

این اشعار مذهبی تا پانزدهم ماه رمضان به اوج خود می رسند، اما با گذشتن از نیمه ماه رمضان، آواها کم کم تغییر لحن پیدا می کنند و لحن اندوه و حزن می گیرند و مردم خود را آماده سوگواری برای شهادت امیرمومنان و گرامی داشتن شب های قدر می کنند.

در استان بوشهر نیز رسم «گری گشو« از مهم ترین مراسم این منطقه است و رسم است اغلب خانواده هایی که کودکان کمتر از یک سال دارند به شکرانه سلامت کودکشان در این مراسم شرکت می کنند و از چند روز قبل از نیمه ماه رمضان به تهیه ملزومات این رسم می پردازند، در این روز بچه های محله با در دست داشتن کیسه ای به مراسم گری گشو می روند.

این مراسم بعد از افطار آغاز می شود و تا پاسی از شب ادامه دارد. هر گروه یک نفر را به عنوان سالار انتخاب می کند که کارش رهبری گروه است و به هر خانه ای که می رسد به در می کوبد و با صدای بلند می گوید «گری گشو« و بچه ها هم جواب می دهند «سرتی بشو پی ارد شو« و این جمله را آنقدر تکرار می کنند تا صاحبخانه در را بگشاید و مشتی آجیل را در کیسه هر کدام از آن بچه ها بریزد و بچه ها هم به عنوان تشکر و دعای خیر می گویند «خونه ای گچی پرهمه چی« و سپس از خانه دور می شوند.

سیما رادمنش - گروه فرهنگ و هنر